



Poročnik bojne ladje II. reda  
artiljerijske stroke Sergej Mašera

# SLOVENSKI POMORŠČAKI

1918-1945

STALNA RAZSTAVA

*druga dopolnjena izdaja*

Ljubezen do morja, želja, da bi spoznali tuje kraje in želja po obrambi domovine so tudi v obdobju med obema svetovnjima vojnoma marsikaterega slovenskega fanta pritegnile v mornarico. Mnoge sta vanjo privedla tudi brezplačno šolstvo ali vojaška obveznost. Ker je slovensko etnično ozemlje tudi v tistem času pripadalo različnim državam, so slovenski pomorščaki služili v trgovski in vojni mornarici Kraljevine Jugoslavije in Kraljevine Italije, v času druge svetovne vojne pa jih je usoda vodila na različne konce sveta.

M

POMORSKI MUZEJ SERGEJ MAŠERA PIRAN  
MUSEO DEL MARE SERGEJ MAŠERA PIRANO



Avtorica razstave in zloženke:  
**Bogdana Marinac**

Lektorja: **Jože Hočevar, Igor Presl**

Prevod v italijanski jezik:  
**Daniela Milotti Bertoni**

Oblikovanje razstave: **Dušan Podgornik**

Oblikovanje zloženke: **Vesna Vidmar**

Fotografije:  
**Igor Presl, Jože Rehberger Ogrin**

Predmeti in fotografsko gradivo:  
**Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran**

Izdal in založil:  
**Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran**

Tisk: **Repro Point d.o.o.**

Naklada: 2000

Piran 2011

Finančna podpora:

  
k u l t u r a  
republika slovenija  
ministrstvo za kulturo  
www.kultura.gov.si

  
OBČINA PIRAN  
COMUNE DI PIRANO



**1** Po koncu 1. svetovne vojne in razpadu Avstro-Ogrske je bila 29. oktobra 1918 ustanovljena Država Slovencev, Hrvatov in Srbov. Ko je avstrijski cesar Karel sporočil, da zapušča vojno mornarico novoustanovljeni državi, je bilo na pomorskih objektih nekdanje Avstro-Ogrske dvignjenih več zastav. Med prvimi je zavihrala zastava na drogu arzenala v Tivtu (30. 10. 1918). A veselje jugoslovanskih pomorščakov je bilo kratko. Po versajski mirovni pogodbi so večino flote bivše avstro-ogrske vojne mornarice dobile velesile. Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, ustanovljena 1. decembra 1918, je podedovala le nekaj zastarelih in iztrošenih parnih torpedovk, manjše število pomožnih ladij in nekaj drugih manjših objektov. Vendar pa je v mornarico Kraljevine SHS pristopil velik del pomorskega kadra južnoslovanskih narodnosti razpadle avstro-ogrske mornarice.

## **2** ŠOLSTVO

Mlada Kraljevina SHS je takoj poskrbela za šolanje pomorskega kadra. Marsikatera pomorska šola je nastala na temeljih avstro-ogrske in tudi pozneje nadaljevala njeno tradicijo. To je veljalo tudi za Vojno pomorsko akademijo, ki so jo ustanovili leta 1923 v Dubrovniku. Kasneje so ustanovili še druge šole vojne mornarice: Brodarsko podoficirsko šolo v Šibeniku, Artilerijsko šolo v Meljinah, Strojno šolo v Kumborju in Pomorsko letalsko šolo v Divuljah. Častniki trgovske mornarice navtične stroke so se izobraževali na pomorskih trgovskih akademijah v Dubrovniku, Kotorju in Bakru. V slednjem je bil tudi oddelek za ladijsko strojništvo. Zlasti strojniki in radiotelegrafisti trgovske mornarice so se šolali tudi na vojaških pomorskih šolah.

## **3** TRGOVSKA MORNARICA

Kraljevina SHS je po razpadu Avstro-Ogrske postopoma dobila več njenih trgovskih ladijskih družb z ladjevjem, sprva ladje male obalne plovbe, nato pa ladje velike obalne in dolge plovbe, skupno 138 ladij. Število družb in ladij se je z leti večalo. Leta 1938 je Jugoslavija imela že 26 ladijskih družb; največja med njimi je bila Jugoslovanski Lloyd. Ladijske družbe so bile v zasebnih rokah domačinov ali tujcev. Opravljale so potniški in tovorni promet. Tik pred začetkom 2. svetovne vojne je bilo na trgovskih ladjah Kraljevine Jugoslavije zaposlenih 4.982 pomorščakov. Slovencev je bilo med njimi razmeroma malo (1–2 na posamezni ladji), vendar pa so bili večinoma častniki.

Linjskih prog je bilo malo. Vzdrževala jih je zlasti družba Oceania. Pogostejše so bile proste plovbe. Ladje dolge plovbe so prevažale tovor pretežno za tuje države, najpogosteje premog iz Velike Britanije in brikete iz Nizozemske v Južno Ameriko, ob povratku pa žito. Zelo pogost tovor so bili poleg premoga tudi les, minerali in fosfati.

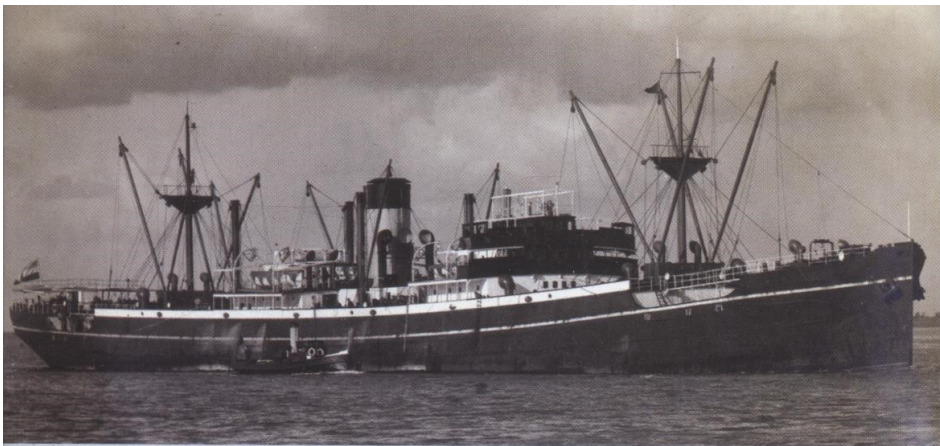


Dviganje zastave države SHS na drog arzenala v Tivtu (30. 10. 1918) po razpadu avstro-ogrske monarhije



Gojenci VI. klase Pomorske vojne akademije pri pouku na ladji Dalmacija med plovbo leta 1930





Tovorna ladja Avala ladijske družbe Jugolloyd po letu 1929



Častniki na tovorni ladji Nemanja ladijske družbe Jugolloyd leta 1936

Ladje trgovke mornarice Kraljevine Jugoslavije so bile večinoma zastarele in iztrošene. Družbe so zaradi slabega finančnega stanja kupovale plovila, ki v tujini niso bila več rentabilna, v Jugoslaviji pa so zaradi nizke cene delovne sile še prinašala dobiček. Slab zaslužek ladjarjev je vplival na slabe plače pomorščakov in na slabe življenjske razmere na ladjah, zaradi česar so pomorščaki pogosto stavkali. Zaradi velike brezposelnosti pa so ladjarji z lahkoto najemali novo delovno silo.

## 4 TRGOVSKA MORNARICA MED 2. SVETOVNO VOJNO

Pomorščake, ki so pluli na trgovskih ladjah Kraljevine Jugoslavije, je vojna v veliki večini presenetila v tujini. Okupator je ob pričetku vojne prevzel le 8 jadrnic srednje tonaže in ladjeve male obalne plovbe, vse preostale ladje dolge in velike obalne plovbe pa so aprila leta 1941 prešle pod upravo kraljeve jugoslovanske vlade v Londonu in v sestav zavezniške trgovske mornarice. Številni jugoslovanski pomorščaki so v zavezniških konvojih pluli tudi na ladjah drugih zavezniških držav, mnogi pa so se v tujini, zlasti v New Yorku in Baltimoru, izkrcali. Tam so se vključevali v jugoslovanske izseljenske in ameriške organizacije ter prek njih skušali pomagati domovini. Leta 1941 so ustanovili klub jugoslovanskih pomorščakov. Ta je leta 1944 pozval pomorščake na jugoslovanskih ladjah naj dvignejo partizansko zastavo in odpovedo poslušnost kralju. Pozivu se je prva odzvala posadka ladje Senga, sledila pa ji je pod vodstvom radiotelegrafista Dušana Ivančiča posadka ladje Timok.



Dvig partizanske zastave na tovorni ladji Timok 18. maja 1944 v Bizerti (današnja Tunizija)

## 5 VOJNA MORNARICA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Predvsem zaradi kadra, ki je v jugoslovansko mornarico prestopil iz avstro-ogrske, je jugoslovanska vojna mornarica nadaljevala njeno tradicijo. To je bilo razen pri izobraževanju opazno tudi pri vzgoji, načinu dela, življenja in kulturi. Nove ladje vojne mornarice Kraljevine SHS oziroma Kraljevine Jugoslavije so sprva gradili v tujini, najpogosteje v Veliki Britaniji, Franciji in Nemčiji, pozneje, po letu 1930, pa je bilo nekaj ladij po tujih načrtih zgrajenih v domačih ladjedelnicah, v Kraljevici in v Splitu. Tudi hidroletala so naročali v tujini in doma (v Novem sadu in Beogradu).

Leta 1940 je imela jugoslovanska vojna mornarica križarko Dalmacija, 4 rušilce, 6 torpedovk, 8 motornih torpedovk, 2 torpedna čolna, 4 podmornice, 6 minopolagalcev, 5 minolovcev, 4 rečne monitorje, 74 različnih hidroletal z matično ladjo za hidroletala ter druga šolska in pomožna





NAŠA FLOTA U MALTI.



Posadka jugoslovanske torpedovke T 8 leta 1936

Flota jugoslovanske kraljeve mornarice na Malti

plovila. Večina (80 %) ladjevja je imela matično luko na jugu države, v Boki Kotorski, oporišča vojne mornarice pa so bila tudi v Šibeniku, Splitu, Selcih in Dubrovniku. Poveljstvi pomorskega letalstva sta bili v Divuljah pri Splitu in v Kumborju v Boki Kotorski.

V jugoslovanski kraljevi mornarici je bilo Slovencev razmeroma mnogo. Čeprav so v Kraljevini Jugoslaviji predstavljali le 8 % prebivalstva, jih je bilo med skupno 1.172 častniki okoli 27 %. Veliko jih je bilo tudi med podčastniki. Sicer pa so mnogi v mornarici služili dveletno vojaško obveznost. Največ je bilo navtikov, sledili so jim strojniki in strokovni častniki (diplomirani inženirji). Glede na specializacijo so bili fantje in moške z slovenskega etničnega ozemlja najbolj zastopani med podmorničarji in pomorskimi letalci. Med častniki s podmorničarsko specializacijo jih je bilo 40 %, med častniki z eno ali več specializacijami pomorske letalske stroke pa skoraj polovica (48 %). Številni so bili na vodilnih položajih. Vzrok za to sta bila med drugim veliko zanimanje Slovencev za ta, v tistem času zelo spoštovan poklic, ter razmeroma kakovostno šolstvo na področju Slovenije.

## 6 RAZPAD JUGOSLOVANSKE KRALJEVE MORNARICE

Jugoslavija na vojno ni bila pripravljena. Po 11 dni trajajoči obrambi je 16. aprila 1941 štab flote pristal na brezpogojno kapitulacijo. Pomorščaki so morali zapustiti plovne objekte in oporišča ter jih prepustiti Italijanom. Večina se je vrnila domov, le redkim je uspel prebegniti k zaveznikom.

Še istega in naslednjega dne je proti Grčiji in nato v severno Afriko odletelo več hidroletal, od katerih jih je do cilja priletelo devet. 16. aprila zvečer je k zaveznikom v Aleksandrijo odplula podmornica Nebojša, na pobudo kapitana bojne ladje Ivana Kerna pa sta naslednji dan iz Bijele z nekoliko zamenjano posadko v isto smer odpluli tudi torpedovki Durmitor in Kajmakčalan.



Poveljnik oporišča v Selcah, kapitan bojne ladje Mirko Pleiweiss, se je kapitulaciji uprl na drugačen način. Pred odhodom je izdal ukaz o uničenju oporišča.

**7** V Aleksandriji v Egiptu so iz pobeglih jugoslovanskih mornariških enot ustanovili Sestav jugoslovanskih pomorskih sil v inozemstvu, skupino pomorskih letalcev pa so priključili britanskemu kraljevemu letalstvu RAF. V SJPS so vključili tudi Primorce in Istrane iz italijanske vojske in mornarice ter pripadnike nekaterih drugih vojsk. V severno Afriko so po kapitulaciji Italije iz domovine napotili tudi bodoče letalce NOVJ, med katerimi so bili nekdanji hidroletalci jugoslovanske kraljeve mornarice. Zavezniki so jih usposobili in jim dodelili skupino letal. Aprila 1944 so pri Bengaziju ustanovili prvo eskadriljo NOVJ (No. 352 Yugoslav Squadron RAF), ki se je avgusta 1944 z letali vrnila v Jugoslavijo. Po kapitulaciji Italije so se v okviru prekomorskih brigad v Jugoslavijo vrnilo tudi številni drugi pomorščaki.

**8** Aprila 1941 je bila v Boki Kotorski zasidrana tudi elitna divizija rušilcev, med katerimi je bil rušilec Zagreb. Na njem sta bila poročnika bojne ladje Sergej Mašera in Milan Spasić. Ko je bil 16. aprila izdan ukaz o predaji ladjevja, Sergej Mašera in Milan Spasić nista več videla izhoda. Naslednji dan sta zavrnila komandantov ukaz o izkrcanju. Ko sta na ladji ostala sama, sta razstrelila rušilec in z njim potonila.

Zimska svečana uniforma zunaj postroja kapitana bojne ladje Ivana Kerna po letu 1936



Posadka jugoslovanske torpedovke Durmitor, ki se je pridružila zavezniškim enotam, v Aleksandriji 15. junija 1941

Model jugoslovanskega rušilca Zagreb (izdelal Marcel Blažina)





## 9 V ITALIJANSKI MORNARICI

Po propadu Avstro-Ogrske so bili z Rapalsko pogodbo 12. novembra 1920 Slovensko primorje, Istra in severna Dalmacija dodeljeni Italiji. Zaradi novih državnih mej so slovenski pomorščaki – Primorci in Istrani – odslej služili v italijanski mornarici, zlasti kot vojni obvezniki, manj pa med častniki v trgovski mornarici. Po napadu na Jugoslavijo se je pričela tudi sistematična mobilizacija Primorcev in Istranov slovenske in hrvaške narodnosti. V italijanski mornarici Slovenci niso zavzemali tako pomembnih mest, kot v jugoslovanski mornarici. Eden od vzrokov za to je bil vzpon fašizma in Slovincem nenaklonjene politika, zaradi česar Slovenci niso zaupali pomembnih položajev. Hkrati pa je bil zaradi tega tudi med Slovenci interes za kariero v italijanski mornarici manjši.

Po začetku vojne med Veliko Britanijo ter Nemčijo in Italijo, ki je potekala na obalah in morjih med Sredozemskim morjem in Indijskim oceanom, so se ti pomorščaki znašli na okupatorjevi strani, a kmalu so se nekateri priključili zavezniški vojski kot prostovoljci; druge so zajeli in jih kot vojne ujetnike poslali v taborišča ob pomorskih poteh proti Indiji in Daljnemu vzhodu. Od tu je mnoge vodila pot v taborišče Agami, ki so ga Britanci določili za zbirališče prostovoljcev za jugoslovansko kraljevo vojsko. Ti so se v Haifi (Palestina) vključili v gardni bataljon mornarice, večina pa je odpovedala poslušnost kralju in odšla v taborišče Abasi blizu Kaira ter se vključila v britanske vojaške enote. Ko je center v Haifi prenehal delovati, so mornarje premestili v sestav Jugoslovanskih pomorskih sil (SJPS) v Dihejlo v Egiptu. Tja so prišli jugoslovanski pomorščaki iz italijanske, nemške, jugoslovanske, angleške, francoske, sovjetske in turške vojske. Leta 1943 jim je bil od tu omogočen odhod v NOVJ.

Nekaj slovenskih pomorščakov je vojno preživljalo tudi na korveti Nada, številne pa je usoda zanesla v različne kraje po Italiji in na Malto, od koder so mnogi, zlasti po kapitulaciji Italije, odšli k jugoslovanskim partizanom.



Mornar italijanske vojne mornarice Anton Škrlič po letu 1938

Miloš Mehora: Interniranci v taborišču v Padovi leta 1943

## 10 TABORIŠČA

Pomorščaki Jugoslovanske kraljeve mornarice, ki so se po kapitulaciji Jugoslavije vrnili na domove, na prostosti niso ostali dolgo. Ker je okupator v vojaško izobraženih ljudeh videl veliko nevarnost, so večino kmalu zajeli in odvedli v italijanska ali nemška koncentracijska taborišča. Veliko nekdanjih pomorščakov je bilo zajetih v ljubljanski provinci, kjer so marca 1942 aretirali večino pripadnikov nekdanje jugoslovanske vojske in mornarice. Ujetnike so odvedli v taborišče Gonars, od tu pa v taborišče Chiesanuova pri Padovi, kjer je večina ostala do kapitulacije Italije. V teh taboriščih je bilo zaprtih tudi veliko Primorcev in Istranov, nasprotnikov fašizma. Po kapitulaciji Italije se je večina zapornikov rešila na prostost, mnoge pa so zajeli Nemci





in jih odpeljali v svoja taborišča, kjer se je mnogim življenjska pot končala. Večina izpuščenih pomorščakov se je priključila NOVJ, manjše število pa beli ali plavi gardi.

## 11 MORNARICA NOVJ

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 so se hitro krepile enote NOVJ in POJ, spreminjati pa se je začel tudi sestav partizanske vojske. Že oktobra 1943 je bila formirana mornarica NOVJ. Ta se je razvila iz enot NOV, ki so sprva s čolni z otoka na otok ter na kopno prevažale borce, ranjence in hrano, že poleti leta 1941 pa pričele izvajati tudi sabotaže. Mornarica je bila sprva podrejena štabu 8. korpusa, januarja 1944, ko je postal njena baza Vis, pa se je osamosvojila. Aprila je postal Vis glavna vojnopomorska baza, v Monopoliju pa je bila februarja ustanovljena zaledna baza. Poleg borbenih akcij je mornarica prevzela prevoz borcev in materiala iz mornariške baze v južni Italiji ter ranjencev in civilnega prebivalstva iz Jugoslavije. Imela je oborožene in transportne ladje, mornariško pehoto, obalne artilerijske baterije in divizije, štabe mornariških poveljstev, uprave šol in mornariških oporišč.

Novembra 1944 je štab mornarice razdelil vzhodno Jadransko obalo na šest pomorskih obalnih sektorjev (POS), ki so postali osnovni nosilci bojnih aktivnosti.

Model oborožene ladje NOVJ NB-11 Crvena zvijezda v sestavu IV. POS (izdelal Marcel Blažina)



## 12 SLOVENSKI POMORŠČAKI V NOVJ

Na ukaz VŠ NOV in PO Jugoslavije je GŠ NOV Slovenije oktobra 1943 zbral pomorščake in letalce iz svojih enot in jih napotil v Dalmacijo. Tako so mnogi slovenski pomorščaki odpotovali na Vis, kjer so jih razporedili v različne enote. Pomorski letalci so se lahko pridružili pomorščakom ali letalcem.

Tudi pomorščaki prekomorci (pripadniki jugoslovanske in zlasti italijanske vojske, mobiliziranci, konfiniranci, zaporniki in interniranci), ki so se želeli vključiti v NOG, so iz različnih krajev Italije in iz taborišč v severni Afriki prihajali v Bari, v Gravino in mornariško bazo NOVJ v Monopoli, od koder jih je večina posamič ali v sestavu prekomorskih brigad odpotovala na Vis. Tam so jih razporedili v različne enote Mornarice NOVJ. Največ slovenskih pomorščakov se je borilo v Monopoliju in na območju IV. pomorskega obalnega sektorja. Poveljnik mornarice NOVJ je postal Josip Černi.



Titovka poveljnika 3. pomorskega obalnega sektorja, podpolkovnika Kazimirja Renčlja



## 13 MORNARIŠKA GRUPA PRI 9. KORPUSU

Vrhovni štab NOVJ in POJ je avgusta 1944 izdal ukaz o ustanovitvi mornariških enot v obalnem pasu med reko Sočo in Limskim kanalom. Na podlagi tega so pod vodstvom majorja Janeza Tomšiča ustanovili mornariško grupo pri 9. korpusu. Njen vodja je postal Janez Tomšič, njegova pomočnika pa major Baldomir Saje, ki je pozneje zamenjal Janeza Tomšiča, in poročnik Radko Pečovnik. Prva naloga grupe je bila organiziranje 1. pomorskega obalnega sektorja (1. POS), zbiranje mornariškega in strokovnega kadra ter formiranje osnovnih mornariških enot. Načelnik 1. POS je postal Slavko Kavšek. Mornariška grupa je delovala na območju Trnovskega gozda, Banjške planote in Cerkljanskega. Zajemala je vodstvo grupe, Odred mornariške pehote pri 30. diviziji, Mornariški odred Koper in Obveščevalno skupino Radko v Trstu.

## 14 MORNARIŠKI ODRED KOPER (MOK)

Konec oktobra 1944 je bila pod vodstvom poročnika Franca Dermote na območju Komande mesta Koper ustanovljena mornariška skupina, ki se je kmalu okrepila z nekaj borci bataljona Alme Vivode, pozneje pa s pomočjo splošne mobilizacije. Konec novembra je prerasla v MOK. Njegov vodja je postal Franc Dermota. MOK je deloval na območju med Miljami in reko Mirno, zadrževal pa se je zlasti v Loparju, Laborju, Topolovcu, Borštu in Koromačih. Njegove naloge so bile akcije na morju, obali in kopnem, organizacija pomorskoprometne službe, tehnične službe, službe za zvezo, organizacija okrožnega odseka in organizacija flote.

Najpomembnejši uspeh odreda je bil napad na Izolo (14.–15. april), ki so mu sledili ponoven napad na Izolo ter zavzetje Portoroža, Pirana (1. maja) in Savudrije.



Mornariški odred Koper maja 1945

## 15 ODRED MORNARIŠKE PEHOTE 30. DIVIZIJE

Na pobudo vodstva mornariške grupe pri 9. korpusu je bil 7. januarja 1945 ustanovljen mornariški bataljon, ki se je konec meseca preimenoval v Odred mornariške pehote. Njegov poveljnik je postal Radko Kosmač. Odred so sestavljali štab, prištabne desetine, 1. in 2. četa, minerski vod, vod za zvezo in pratež. Februarja se je iz Gorenje Trebuše preselil na Predmejo. Postal je samostojna enota 30. divizije, nato pa so ga vključili v Bazoviško brigado, v okviru katere je bil aktiven v bojih na severni Primorski. Zaradi velikih izgub v času nemške ofenzive Winterende so 15. aprila 1945 odred podredili neposredno mornariški grupi, v okviru katere je sodeloval tudi pri osvobajanju Trsta.